

ÁTÜLTETETTEK

ÉLNEK-E, HALNAK-E? Műfordítás-irodalmunknak köszönhetően a mai olvasónak már nem kell megvárnia, amíg meghalnak azok a külföldi költők, akik kortársukként szólhatnak hozzá. Ha nem is lehet még minden esetben igazi a szinkron, nagyjából sikerült elérni, hogy ne legyen túlságosan nagy időbeli távolság az eredeti vers publikálása és átültetése, nyelvünkön való közzététele között. Nagy eredmény ez, ha megmondjuk, hogy még nem is olyan régen több évtizedes, vagy éppen évszázados elmaradásokat lett pótolni, s a verskedvelők, a csak magyarul olvasók, anélkül éltek le életüket, hogy megtudták volna, ki volt és milyen volt — az egyszerűség kedvéért mondom így — korunk Byronja, Shelleyje, Goetheje, Baudelaire-je.

Mulasztások azonban így is lehetnek, s úgy látom, vannak is. Megtörténik, hogy bevezetnek egy-egy nevet — művet — a hazai köztudatba, s aztán miért, miért sem, egyszer csak megfeledkeznek róla: nem lesz folytatása annak, aminek a folytatását már kívánánk, mivelhogy azt, amit ismerünk belőle, megkedveltük.

Hogy neveket is mondjak: sokakat — sokunkat — érdekelne, milyen verseket ír ma és ír-e egyáltalán az amerikai Ginsberg, és mi lett azzal a költőcsoporthal, amelynek tagjai köréje és Kerouac köré szerveződve szövegezték meg mint a „virágok gyermekét”, nem virágos, hanem nagyon is erélyes, követelőző nyelven. Mi lett Ginsberggel, s mi lett a hetvenes évek végére Gregory Corsoval, ír-e és milyen, miután túljutott azon az életkoron, amikor még az ifjúság fölősi erőt tüzelik heves lázadásra az amúgy is életlázásat. „Emlékszem, 31 éves koromban ezt kiabáltam: szörnyű volna még 31 év. — Ma másként érzek. — Oszhajú bölcs szeretnék lenni nagy könyvtárszobában — mely karosszékben, kandalló mellett” — olvashattuk egyik versében **Eörsi István** kiváló fordításában. Mivé, milyenné tették legutóbbi férfi éveit Corso, hagyják-e, s hagyta-e ő maga, hogy megmaradjon lírai ifjúsága, az a némelyeknél korosíthatatlan, ronszolhatatlan; vagy az történt-e vele is, mint amit egyik régebbi költeményében írt, a visszatérő: „annak motyogása-mondogása, hogy „Mi mindent csináltam akkor, csakis akkor.” Mentegedőzik-e ő is, mint hajdani gyűlölt „vén poéta”, vagy mondja a magáét, a rá kiszabottat, konokul tovább?

És mások, még ha hallunk is róluk néha hírt, ha látunk is közülük egy-egy verset mutatón. Mi van a kubai Fayad Jamisszal, a „közéleti” feladatvállalások, a legkülönfélébb kultúrdiplomáciai tevékenységek közepette őrző, működteti-e még költői lényét, zubog-e benne tovább az, amiről

írt, a szavak szökökútja, vagy talán el is nemult már, tüzei kialudtak? Vagy Enzensberger! Ki ő most, mi ő most mint költő? Új poétikai elméleteit, amelyekről hallunk néha harangozni, követik-e méltó tettek, és milyenek azok szellemben, minőségben? És a jugoszláv Vasko Popa? Majdnem tíz éve már, hogy magyarul kiadott könyvéből megtudhattuk, mit játszik, milyen fényes, tartalmas költői játékokat. Hogyan mas az úttján tovább, él-e, hal-e, mint a többiek: ismerőseink, útitársaink, ha távoliak is, barátaink?

*

SAKK. Egy évvel ezelőtt, Weöres Sándor akkor megjelent lírai antológiájáról írva feltételeztem, hogy minden bizonnyal más költők is összeállítanak, ha módjuk van rá, az általuk kedvelt versek antológiáját. E feltételezésre akkor némelyik irodalmár lelkiesnyilvánosan mosolygott. Veszélyesnek gondolták azt a biztatást, hogy rajta csak, költők, mutassák meg úgy is, mi nektek a hagyomány s valamiképpen a bátorítás.

Ha nem is jelent meg azóta ilyenfajta antológia, van néhány jele, amely arra vall, hogy az a tettezés nem volt alapítatlan, s a bátorítás sem volt veszélyes. Ladányi Mihály vállalkozása például a szombathelyi Eletünkben, *Idegen kedvenceim* címmel megkezdett vers-, azaz műfordítás-sorozata! Egy olyanfajta antológiának — viágoktészetnek — a körvonalait sejteti máris, amely nem csupán a költő számára szükséges, hanem mindenki számára, akit érdekel az e századi költészet egyik alapvető irányzata: az a fajta „antológia”, amelyben együtt van a pátosz és az ironia, a szkepszis és a bizakodás, a szikárság és a teleteltség.

Brecht-követőnek, már-már Brecht-epigonnak minősítették egykor némelyek Ladányit, és beszéltek, mint magával Brechtrel kapcsolatban is, az ő „megjatszott” villonságáról. Ladányiban, aki nem szeret kritikusan cikkekkel visszaszólni, úgy látszik, ily módon talált magának utat a caföld inger, az ellenbizonyításra indító dac. Az e századi előzmények és párhuzamos jelenségek teljesebb fölmutatásával kíváná kritikusan higgadtan elmagyarázni mindazt az indítékot, amelyet ők tájékozatlanságukban — „ártatlanságukban” — nem vettek észre az e századi emberitársadalmi viszonyokban és összefüggésekben, s az ezekre fogékony költészetben. Mi ma a líra bizonyos fajta temperamentumok számára, mi ma a különbség a nyers és közönséges, a szkeptikus és a nihilista, az igaz és a „szép” között — egy egész antológiával válaszolna Ladányi erre, miután válaszolt már — az értőknek meggyőzően — a maga kötetével.

Legközelebbi rokonának a verseivel, a maga fordította Sorescu-költeményekkel indítja különös szöveggyűjteményét. Őt remek verssel, amelyek közül az egyik, a Sakk című különösen tetszhet azoknak, akik tudják vagy sejtik — saját tapasztalataikból is —, hogy miként mottogtatna bennünket ma az olyan-ilyen élet, mennyire kegyetlen nem-játék már néha az a „játék”. S mennyire nem lehet és nem is kell már bizonyos életjelenségekre, végleges elvadásokra a csakazértis gyengédség formáit és megoldásait ráerőltetni. Tetszhet azoknak, akik nemcsak versekből, hanem magukból is sejtik: minél eredetőbb valakiben a gyengédség és az érzékenység minél sűrűbb körülötte s benne az eszményvilág, annál inkább szüksége van az életrevalóságra mint harci készsége, minden meglepőnek, s kikerülhetetlennek a tudomásulvételére. Arra, hogy valóságos természetének megfelelően lássa mindazt, ami eltervezetten romboló. No de mielőtt bármit is túlmagyaráznék, álljon itt maga a vers, a Sakk.

En a világos nappal lépek,
O a fekete alkonyattal.
En egy álmot tolok előre,
ő elvisz egy háborúba,
azán esellel tudomre támad,
kórházban töpregek egy évig,
új lépéseket találok ki
s nyerek egy sötét napot tőle.
Ő balszerencsét tol utamba,
rák mattjával fenyegetőzik.

En könyvvel gáncsolom el, amitől visszavonulni kényszerül, miközben néhány fontos paraszatát elnyerem.
De ime, életem fele is ott van földölve már a tábla mellett.
Most kapsz egy sakkot — mondja ő — s elveszed örömeidet.
Sehaj — felelem rá kajánul — rosálok az ézelemeimmel.
Hatam mögött asszony, gyerek, a Nap, a Hold, s a többi kibic reszkeve nézi lépéseimet.
En tudómre szívom a slukkot és folytatom a játszmát.

A költő, „én”, vagyis hát maga a költő, a világos nappal lép, az meg, ellenfele — aki lehet bárki veszélyesen elszánt, s lehet armányarcával maga a roskasztó, romboló idő — fekete alkonyattal. Egy alaphelyzet közepébe vezet rögtön az első sorokkal a vers. Az eszménnyel megáldott vagy megvert, ravaskodás nélküli, az ekképpen játszani — „sakkozni” — nem is kívánó erőnek és ama másoknak, a természet szerinti kíméletlennek kényszerű küzdelmébe. Egyik oldalon a taktikátlan, egyenes személyiség. A másikon a hideg, kiszámított, érték-vak — vagy értékgyűlölő — s ezért oly kíméletlen, oly taktikás eszménytelenség. Itt a magasabb célok, minden közönséges harci láz nélkül, ott maga a céltalanság, a közönyösség és a közönséges, felkészülve és tüzben, a semmitől izzóban, semmibe döntőben. Ott a győzelem esélye, annak a számára, aki eszközeiben nem válogatós, itt meg — „kórház”, „balszerencse” — a vereségé, annak számára, aki irtózik minden irgalmatlantól, mivel maga nem-kegyetlen. — Uristen, mi lesz ebből? — ez az izgalom remeg rajtunk át, amíg olvassuk a verset. Aggódunk azért, aki a világos nappal lép, szemben a sötét mezők — a lélek sötét zugainak — taktikusával, honosával. Tegyen, cselekedjen már valamit ő, a vers hőse is, ne akarjon csel nélkül élni a világban, amely tele van esellel; ne legyen annyira kényes, védje magát! Ismerje fel, hogy mindannak elpusztítására, megtörésére tör az a sötét, ami benne pompa és erő — drukkolkolva a vers lírai hőseinek. Nyer egy „sötét napot” tőle! Ni máris veszít. Amire aztán az a másik. Egy könyv mint húzás: mit számít az annak! Köp az a könyvre.

Dráma ez a vers, huszonegy-néhány sorban, a szerencsésen megtalált és még szerencsésebben megformált jelkép — s persze a tehetség — jóvoltából, földézi mindazt, ami ma küzdelme a semmit akaró, másokat is semmibe dönteni kívánó „okos” tartalmatlannak, s a vele szemben álló „vértelennek”. Azaz a másképpen vértezettnek, másképpen győzelmesnek.

Mert végül is a vers hőse győz itt. O, már azaz is, hogy megírja ezt a „sakkjátzmát”-életjátzmát; megfékezve a maga ingerültségét, meggyőző, képzadag — képigaz — verset teremt belőle.

Rosál érzelmeivel, tudósa szívja a slukkot és folytatja: ő győz már azzal is, hogy így bánik anyagával, azzal a már-már kétségbeeséssel, így, ilyen precízen s végül is némi lelkiesnyilvánással. Fölismerve, miként sok más versében is, hogy eltaktikázhatnak, elsakkozhatnak a költőtől bármit, kivéve költői önmagát, amely nemcsak szavak forrását, hanem erőtartálékát a személyes újjászületésnek is. Hogy a lírai érzékenység nemcsak nagyobbfokú sebezhetőség; nagyobb készség is az a gyógyulásra, a megújulásra. Hogy a költőnek — mert benső világa gazdagabb, változatosabb, mint az érzelmek cinikusaié — a legtökéletesebben végrehajtott matt után is marad valamije, mivel magát, egyéniségét, életét újjászervezheti. Visszatárlhat más táblákon, más — méltóbb-játékokban — legjobban önmagához, s léphet — másként, már új eséllyel — azzal, amivel lépni leginkább szeret: a világos nappal.

Héra Zoltán

PÉTER: FEJEK.